

Date: 9th February-2026

YALPI MARJA VA OPERATSION RICHAG KO'RSATLICHLARI ASOSIDA
XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA FOYDANI TAHLIL QILISH.

Nuriyatova Xonzoda Sobitxon qizi
Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Annotatsiya: Mazkur tezisda xo'jalik yurituvchi subyektlarda foydani shakllantirishda yalpi marja va operatsion richag ko'rsatkichlarining ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida CVP tahlili doirasida ushbu ko'rsatkichlardan foydalanish metodikasi yoritilib, ularning ishlab chiqarish hajmi va foyda o'rtasidagi bog'liqlikni baholashdagi roli asoslab berilgan. Olingan natijalar korxonalarda moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va boshqaruv qarorlarini optimallashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: CVP tahlili, yalpi marja, operatsion richag, foyda, zararsizlik nuqtasi, boshqaruv qarorlari.

Abstract: This thesis analyzes the importance of gross margin and operating leverage indicators in the formation of profit in business entities. In the course of the research, the methodology for using these indicators within the framework of CVP analysis is explained, and their role in assessing the relationship between production volume and profit is substantiated. The results obtained serve to ensure financial stability in enterprises and optimize management decisions.

Keywords: CVP analysis, gross margin, operating leverage, profit, break-even point, management decisions.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlarning samarali faoliyati ishlab chiqarish hajmi, xarajatlar va foyda o'rtasidagi mutanosiblikni to'g'ri aniqlashga bevosita bog'liqdir. Ushbu bog'liqlikni chuqur tahlil qilishda "Ishlab chiqarish hajmi – xarajat – foyda" (CVP) tahlili muhim uslubiy vosita hisoblanadi. Ayniqsa, yalpi marja va operatsion richag ko'rsatkichlari foydaning ishlab chiqarish hajmidagi o'zgarishlarga sezgirlikni aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yalpi marja (marginal foyda) tushumi bilan o'zgaruvchan xarajatlar o'rtasidagi farq sifatida aniqlanib, u o'zgarmas xarajatlarni qoplash va foyda olish manbai hisoblanadi. Yalpi marja ko'rsatkichining yuqori bo'lishi korxonaning xarajatlar tuzilmasi samarali tashkil etilganligidan dalolat beradi. Shu boisdan, yalpi marjani tahlil qilish orqali mahsulot tannarxini optimallashtirish va foydani oshirish imkoniyatlari aniqlanadi.

Operatsion richag (operating leverage) esa foydaning ishlab chiqarish hajmidagi o'zgarishlarga qanchalik darajada ta'sirchan ekanligini ko'rsatadi. Ushbu ko'rsatkich asosan o'zgarmas xarajatlar ulushi yuqori bo'lgan korxonalarda katta ahamiyatga ega bo'lib, ishlab chiqarish hajmidagi kichik o'zgarishlarning foydaga sezilarli ta'sir ko'rsatishiga sabab bo'ladi. Operatsion richag darajasi yuqori bo'lgan korxonalarda foyda tez o'sishi bilan birga, moliyaviy xavf (risk) ham ortadi.

Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, yalpi marja va operatsion richag ko'rsatkichlarini birgalikda tahlil qilish korxonada foyda shakllanish mexanizmini yanada

Date: 9th February-2026

chuqurroq baholash imkonini beradi. Bu esa ishlab chiqarish hajmini rejalashtirish, narx siyosatini belgilash hamda xarajatlarni boshqarish bo'yicha asoslangan qarorlar qabul qilishga xizmat qiladi.

Shuningdek, mazkur ko'rsatkichlardan foydalanish zararsizlik nuqtasini aniqlash va foydaning maqsadli darajasiga erishish uchun zarur bo'lgan ishlab chiqarish hajmini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Amaliyotda CVP tahlilini qo'llash orqali korxonalar o'z faoliyatining moliyaviy barqarorligini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yalpi marja va operatsion richag ko'rsatkichlari xo'jalik yurituvchi subyektlarda foydani tahlil qilish va boshqarishning muhim instrumentlari hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkichlarni CVP tahlili doirasida qo'llash ishlab chiqarish hajmi, xarajatlar va foyda o'rtasidagi bog'liqlikni aniq baholashga, shuningdek, strategik va operativ boshqaruv qarorlarini samarali qabul qilishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi. "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2016 (amaldagi tahrir).
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Buxgalteriya hisobi milliy standartlari (BHMS). – Toshkent, amaldagi nashr.
3. Horngren C. T., Datar S. M., Rajan M. V. Cost Accounting: A Managerial Emphasis. – Pearson Education, 2019.
4. Drury C. Management and Cost Accounting. – Cengage Learning, 2018.

